

УДК 332.012.2

О. І. Дацій,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

ORCID ID: 0000-0002-7436-3264

О. О. Черняєва,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської та страхової справи,
Міжрегіональна Академія управління персоналом

ORCID ID: 0000-0002-6981-2491

І. І. Туболец,

к. е. н., доцент, доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики,
Університет митної справи та фінансів

ORCID ID: 0000-0002-4930-2427

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.7—8.31

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТИВНИЙ ОБМЕЖУВАЧ МАСШТАБІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

O. Datsii,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Interregional Academy of Personnel Management

O. Cherniaieva,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking
and Insurance, Interregional Academy of Personnel Management

I. Tubolets,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Security and Tax Policy,
University of Customs and Finance

FINANCIAL RESOURCES AS AN OBJECTIVE LIMITER ON THE SCALE OF STATE REGULATION OF THE ECONOMY AND SOCIAL SPHERE

Розвинуто підходи до фінансового регулювання соціально-економічних процесів, виявлено проблеми практичної реалізації регулюючих можливостей фінансів, розроблено рекомендацій щодо вдосконалення засобів і способів організації фінансового регулювання в сучасних умовах.

Встановлено, що кардинальне реформування економіки вимагає коригування напрямів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток як України загалом, так і її окремих регіонів. Послідовність процедур, необхідних для вироблення відповідних рішень, включає в себе етап збору інформації про хід суспільного відтворення, етап її аналітичного узагальнення і власне акт прийняття рішення.

Визначено типи проблем, які вимагають невідкладного вирішення в сучасній управлінській діяльності: обмеженість інформаційно-методичного забезпечення управлінської діяльності; відсутність комплексного концептуального обґрунтування використання фінансів у системі державного регулювання; невідповідність фінансового апарату до здійснення цілеспрямованого впливу на окремі сегменти відтворення. Тому проблема визначення розумних меж фінансового перерозподілу стосовно до конкретних умов, безсумнівно, відноситься до розряду прагматично-перманентних.

Розкрито специфічний зміст фінансового регулювання соціально-економічних процесів та відзначено, що: потреба в наявності фінансових ресурсів пов'язана з виробництвом сукупних суспільних благ; ці ресурси забезпечують створення державних фондів грошових коштів акумуляційного характеру; в кінцевому підсумку вони представляють собою грошові кошти державного бюджету або регіону, які використовуються для виконання покладених на органи влади функцій і відображають підсумкові результати діяльності.

Approaches to financial regulation of social and economic processes are developed, problems of practical realization of regulating possibilities of finance are revealed, recommendations on improvement of means and ways of the organization of financial regulation in modern conditions are developed. It is established that the radical reform of the economy requires the adjustment of the directions of financial influence on the socio-economic development of Ukraine as a whole and its individual regions.

The sequence of procedures required to make appropriate decisions includes the stage of collecting information about the course of social reproduction, the stage of its analytical generalization and the actual act of decision-making. The types of problems that require immediate solution in modern management are identified: limited information and methodological support of management; lack of a comprehensive conceptual justification for the use of finance in the system of state regulation; unpreparedness of the financial apparatus to exercise targeted influence on certain segments of reproduction.

Therefore, the problem of determining the reasonable limits of financial redistribution in relation to specific conditions, of course, belongs to the category of pragmatic and permanent. The specific content of financial regulation of socio-economic processes is revealed and it is noted that: the need for financial resources is connected with the production of aggregate public goods; these resources ensure the creation of state funds of accumulation funds; ultimately, they are funds from the state budget or region that are used to perform the functions assigned to the authorities and reflect the final results of activities.

Potentially, financial resources are formed at the stage of production, in the process of creating new and transferring previously created value. Their real formation takes place at the stage of redistribution, when a certain share of the product in cash is alienated in favor of the state. The total amount of the compensation fund (except for extraordinary situations — war, natural disaster on a national scale) should not be subject to centralized financial redistribution, as the opposite situation is likely to undermine the foundations of not only the state but also the entire social order. Only certain elements of the reimbursement fund, namely, working capital and depreciation of state-owned enterprises, may be involved in the scope of this redistribution. As for the newly created value, it is the main object of financial redistribution.

Ключові слова: економіка, обмежувач масштабів державного регулювання, соціальна сфера, фінансові ресурси.

Key words: economy, limiter of state regulation, social sphere, financial resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з ключових проблем суспільного розвитку є питання про визначення місця і ролі держави в системі відтворення. Особливу значущість його рішення набуває в період трансформаційного реформування економіки України в соціально-економічній моделі. Становлення ринкових відносин в нашій країні відбувається в умовах істотних дисбалансів, наявних у національній економіці, браку інвестицій в реальний сектор економіки, інфляційних процесів, що продовжуються, мінімізації ресурсних можливостей для реалізації функцій держави, масштабного зростання зовнішнього боргу України. Все це обумовлює нагальну необхідність перегляду методів здійснення реформ і вдосконалення організаційних форм управління економікою, актуалізує наявність критеріїв конструктивності дій законодавчих і виконавчих органів влади.

Новий механізм державного регулювання соціально-економічних процесів повинен бути націлений на коригування ринкової рівноваги у випадках, коли останнє не відповідає суспільного благополуччя, він повинен забезпечити можливість виробництва суспільних товарів і послуг, необхідних для поступального розвитку країни. Реалізація об'єктивно існуючої потреби в централізованому впливі на економіку і соціальну сферу в чому залежить від ресурсного забезпечення заходів, що проводяться, внаслідок чого необхідною умовою вирішення основних завдань державного регулювання виступає процес формування та використання загальнодержавних грошових фондів. Їх призначення — сприяти задоволенню сукупних відтворювальних потреб, реалізацію яких конкурентний механізм не в змозі забезпечити в принципі або належним чином. Названі фонди формують матеріальну базу для виконання по-

кладених на державу функцій, їх розмір є об'єктивним обмежувачем масштабів відповідного регулюючого впливу. Однією з найважливіших передумов підвищення ефективності централізованого управління сьогодні стає обов'язковий облік при розробці державних програм залежності між типом ринку і способами впливу на нього, з одного боку, і рівнем розвитку продуктивних сил, зрілістю організаційних структур і тенденціями зміни виробничих відносин, з іншого. Це вимагає систематичного вдосконалення форм організації фінансів, які, забезпечуючи можливість формування і використання загальнодержавних фондів грошових коштів, опосередковують значну частину економічних взаємозв'язків і справляють суттєвий вплив на хід відтворення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Підходи зарубіжних вчених до аналізу фінансових аспектів державного регулювання відрізняються яскраво вираженою емпіричною спрямованістю. Серед найбільш відомих сучасників правомірно виділити Е. Аткінсона, С. Брауна, І. Ванніскі, Дж. Кемпа, Р. Клауера, А. Лаффера, Ф. Неймарка, А. Оукена, А. Пікока, Х. Розена, Д. Стаффа, Дж. Стігліца, Ф. Флемінга, Р. Харрода, Г. Шоу. У нашій країні напрямки розвитку досліджень у цій області в сучасних умовах багато в чому визначаються працями таких авторів: О. Грабчук, О. Кириченко, В. Кравченко, М. Крупка, В. Корнєєв, А. Лисяк, А. Мазаракі, І. Чугунов та ін. Функціонування окремих елементів механізму фінансового регулювання економіки і соціальної сфери, організація однойменного процесу в конкретних державах, безумовно, є предметом вивчення досить великого кола економістів. Віддаючи належне значущості таких досліджень для розвитку фінансової науки і практики державного управління, слід зазначити, що кількість публікацій, присвячених комплексному аналізу названих питань, продовжує залишатися незначною, а самі дослідження, як правило, відрізняються недостатнім ступенем теоретичної розробки проблеми. Попри багатовікову історію використання фінансів у суспільному відтворенні, системне обґрунтування сутності та змісту фінансового регулювання не отримало ще належного відображення в економічній літературі, не вироблено загально визнаного наукового визначення даного явища об'єктивної дійсності, відсутня чіткість у підходах до структурної побудови системи і механізму фінансового регулювання соціально економічних процесів.

Фрагментарність сприйняття накопиченого досвіду негативно позначається на формуванні фінансової стратегії української держави, на виробленні підходів до подолання найскладніших економічних, соціальних і територіальних диспропорцій в економічному розвитку країни. Проте необхідність комплексної розробки зазначеної тематики очевидна.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є розвиток теорії фінансового регулювання соціально-економічних процесів, виявлення проблем практичної реалізації регулюючих можливостей фінансів, розробка рекомендацій щодо вдосконалення засобів і способів організації фінансового регулювання в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Специфіка українських реалій обумовлює особливу важливість переосмислення положень фінансової науки, і передусім тих питань, які пов'язані з розумінням ролі фінансів у життєдіяльності суспільної системи загалом, з виявленням можливостей їх використання для вирішення нагальних проблем відтворення, з розробкою методологічних підходів до організації процесу фінансового регулювання економіки і соціальної сфери в умовах недостатності інформаційного забезпечення та нестабільності параметрів розвитку.

Рушійною силою суспільного розвитку виступає, як відомо, задоволення людських потреб. Через об'єктивні причини соціум не може відмовитися від споживання благ, а відповідно, і від їх створення. У ньому систематично повинні відтворюватися засоби праці, предмети праці, робоча сила, а також відносини з приводу їх взаємодії один з одним. Відтворення являє собою процес створення благ, взятий в динаміці його безперервного відновлення і повторюваних зв'язків, тому крім власне виробництва воно охоплює фази розподілу, обміну та споживання суспільного продукту. Функціональна сукупність окремих елементів і процесів соціальної дійсності утворює систему суспільного відтворення. В рамках окремого господарства відтворення протікає в формі безперервного кругообігу відповідних доходів або капіталу і направлено на забезпечення життя і господарської діяльності конкретного суб'єкта. Водночас індивідуальні відтворювальні параметри не тільки усвідомлюються безпосеред-

німи учасниками процесу, а й цілеспрямовано ними встановлюються і коригуються.

Оскільки ринкове господарювання базується на економічній відокремленості, матеріальної зацікавленості в задоволенні виражених через попит суспільних потреб і конкурентному типі взаємин між виробниками, першочергове значення на мікрорівні набуває проблема збільшення використовуваних засобів, тобто вартісний аспект руху ресурсів. Однак з огляду на характер суспільного виробництва потреби і можливості окремого товаровиробника в ході загальних обмінно-оціночних процедур пов'язуються з аналогічними параметрами інших суб'єктів економічних відносин. Це призводить до того, що досягнення мети максимізації індивідуального капіталу знаходиться в прямій залежності від ступеня матеріально-грошової збалансованості не тільки в рамках конкретного виробництва, але і в масштабах пов'язаних галузей, територій і в цілому національної економіки. В сучасних умовах, крім зазначених факторів, все більш вагому роль набуває також інтернаціоналізація світового господарства. Отже, відтворювальний процес на макрорівні відбувається як безперервний розвиток натурально-речових і вартісних форм руху економічних ресурсів, постійний кругообіг і передумова забезпечення цілісного функціонування всієї соціальної системи.

Кардинальне реформування економіки вимагає коригування напрямків фінансового впливу на соціально-економічний розвиток як України загалом, так і її окремих регіонів. Послідовність процедур, необхідних для вироблення відповідних рішень, включає в себе етап збору інформації про хід суспільного відтворення, етап її аналітичного узагальнення і власне акт прийняття рішення. Звертає на себе увагу тенденція ускладнення процесу фінансового регулювання з інформаційної сторони: розширюються обсяги використовуваних даних, ускладнюються методи ситуаційного аналізу та оформлення інформації, актуалізується потреба у збільшенні швидкості обробки і передачі відомостей, зростає потреба в посиленні модельної і прогностичної здатності інформаційно-аналітичного механізму регулювання.

Причетні до цих заходів державні структури України стикаються сьогодні, принаймні, з трьома типами проблем, які, на думку авторів, вимагають невідкладного вирішення: обмеженістю інформаційно-методичного забезпечення управлінської діяльності; відсутністю комплексного концептуального обґрунтування використання фінансів у системі державного

регулювання; невідповідністю фінансового апарату до здійснення цілеспрямованого впливу на окремі сегменти відтворення.

Рівень розвитку продуктивних сил, концентрація і усупільнення виробництва, складність економічних і соціальних процесів, і широка розгалуженість міжрегіональних зв'язків і залежностей, породжують об'єктивну необхідність планомірного регулювання суспільних процесів. Організаційна заданість і конкретно-функціональна спрямованість фінансового регулювання, ефективність відповідного механізму безпосередньо пов'язані, на думку авторів, з конкретною мірою впливу. Звідси випливає, що основні складові моменти процесу фінансового регулювання економіки і соціальної сфери формуються на базі вирішення питань про масштаби і способи державного перерозподілу вартості. Центральне місце серед них займає пошук оптимальних пропорцій розподілу новоствореного доходу між загальнодержавними фондами грошових коштів, окремими підприємствами, організаціями та населенням.

Правильно встановлені пропорції перерозподілу ресурсів — це важливий чинник, що визначає результати функціонування економіки, впливає як на міру господарської самостійності суб'єктів відтворення, так і на ступінь стійкості матеріальної бази держави. Високий рівень вилучення доходів у підприємств і населення веде до падіння господарської активності, зменшення споживчих витрат, зниження сукупного попиту на ринку, що сприяє падінню виробленого ВВП, а згодом і потенційних доходів самої держави. Встановлення ж низького рівня вилучень одночасно скорочує державні доходи і, як наслідок — зводить до мінімуму масштаби можливого державного регулювання. Тому проблема визначення розумних меж фінансового перерозподілу стосовно до конкретних умов, безсумнівно, відноситься до розряду прагматично-перманентних.

Показник "фінансові ресурси як макроекономічний параметр регулювання економіки" дозволяє погоджувати матеріально-речовинний і фінансово-вартісний аспекти відтворення і на цій основі регулювати пропорції соціально-економічного розвитку країни. Рівність між надходженням і витрачанням фінансових ресурсів — свідчення того, що частина платоспроможного попиту, яка формується державою, забезпечена матеріальним покриттям у вигляді суспільного продукту.

В економічній літературі дослідження даних питань не отримало широкого висвітлен-

ня, більш того, спостерігається різне тлумачення самого поняття "фінансові ресурси", часто помилково ототожнюється з "грошовими коштами" і "грошовими фондами" [1—3]. За вихідну посилку при проведенні представленого аналізу прийнято розгляд фінансових ресурсів як сукупності грошових коштів, що використовуються органами державної влади для вирішення поставлених перед ними завдань.

Розкриваючи специфічний зміст зазначеного об'єкта дослідження, відзначимо, що:

— по-перше, потреба в наявності фінансових ресурсів пов'язана з виробництвом сукупних суспільних благ;

— по-друге, ці ресурси забезпечують створення державних фондів грошових коштів акумуляційного характеру;

— по-третє, в кінцевому підсумку вони представляють собою грошові кошти державного бюджету або регіону, які використовуються для виконання покладених на органи влади функцій і відображають підсумкові результати діяльності. У якості матеріальних носіїв фінансових відносин підлягають розгляду ресурси, які знаходяться в руках держави і мають фондову форму грошових коштів цільового призначення. Їх обсяг виступає важливою характеристикою економічного і соціального розвитку країни, а раціональне використання багато в чому визначає темпи суспільного прогресу. На практиці вони перетворені на уречевлену форму в різних фінансових фондах держави (централізованих: бюджетних і позабюджетних, а також децентралізованих: фондах грошових коштів державних підприємств і організацій та спеціальних (позабюджетних) галузевих фондах).

ВИСНОВКИ

Потенційно фінансові ресурси утворюються на стадії виробництва, в процесі створення нової і перенесення раніше створеної вартості. Реальне ж їх формування відбувається на стадії перерозподілу, коли певна частка продукту в грошовій формі відчувається на користь держави. Сукупний обсяг фонду відшкодування (за винятком екстраординарних ситуацій — війни, стихійного лиха національного масштабу) не повинен бути об'єктом централізованого фінансового перерозподілу, оскільки зворотна ситуація має ймовірність підризу основ існування не тільки самої держави, але і всього суспільного ладу. У сферу вказаного перерозподілу можуть бути залучені лише окремі елементи фонду відшкодування, а саме: оборотні кошти і амортизаційні відрахування державних

підприємств. Що стосується новоствореної вартості, то саме вона є основним об'єктом фінансового перерозподілу.

Література:

1. Грабчук О.М. Трансформації концептуальних засад бюджетної політики України. Економіка розвитку. 2017. № 3. С. 14—19.

2. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. Київ: ДННУ АФУ, 2009. 594 с.

3. Чугунов І.Я., Мазаракі А.А. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія. Київ: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2015. 376 с.

References:

1. Grabchuk, O. M. (2017), "Transformations of conceptual bases of budgetary policy of Ukraine", *Ekonomika rozvitku*, vol. 3, pp. 14—19.

2. Lisyak, L. V. (2009), *Byudzhetna politika u sistemi derzhavnogo reguluvannya socialno-ekonomichnogo rozvitku Ukraini: monografiya* [Budget policy in the system of state regulation of socioeconomic development of Ukraine: monograph], DNNU AFU, Kyiv, Ukraine.

3. Chugunov, I. Ya. and Mazaraki, A. A. (2015), *Derzhavne finansove reguluvannya ekonomichnih peretvoren: monografiya* [State financial regulation of economic transformations: a monograph], Kyiv. nac. torg.- ekon. un-t, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 15.04.2021 р.*

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73